І.М. Мельников, ст. викладач

Національна академія внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИНАЛЕЖНОСТІ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ ДО БОЄПРИПАСІВ

Будь-який експерт при виконанні вибухотехнічних експертиз стикається з необхідністю вирішити питання про віднесення представлених на дослідження або підірваних на місці події пристроїв до боєприпасів.

Для правильного розуміння ознак, які визначають склад злочинів, пов'язаних з незаконним використанням боєприпасів, необхідне єдине тлумачення терміну "бойові запаси". В основу, на нашу думку, слід покласти наступне тлумачення в Постанові Пленуму Верховного суду України від 8 липня 1994 р. № 6 "Про судову практику у справах про розкрадання, виготовлення, зберігання і інші незаконні діяння із зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами": "бойові припаси — це патрони, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед, а також інші вироби або вибухові пристрої в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для ведення стрільби з вогнепальної зброї або для виробництва вибуху" [3, с. 21].

При використанні підозрюваним саморобних вибухових пристроїв потрібно отримання додаткової інформації з питань, пов'язаних з вражаючою дією вибуху саморобного пристрою на навколишні об'єкти, зокрема з огляду на небезпеку для здоров'я і життя людей.

Спосіб виготовлення досліджуваного пристрою (промисловий або саморобний) експерт визначає за наявності розглянутих раніше ознак, а видова приналежність саморобних вибухових пристроїв визначається на підставі проведення аналогій з відомими боєприпасами. Найчастіше саморобні боєприпаси кваліфікуються як ручні гранати або міни залежно від їх конструктивних особливостей і способу підриву, що зрештою визначає вид вражаючої дії пристрою і умови його застосування. До вибухових пристроїв типу "ручна граната" відносять [1, с. 79] "також саморобні боєприпаси, конструкція яких припускає метання рукою на достатню відстань і подальший вибух із затримкою за часом до 10–15 секунд. Чутливий елемент детонатора гранати може спрацьовувати у момент метання або при ударі об перешкоду".

Під саморобним вибуховим пристроєм типу "міни" слід розуміти такі пристрої, маса, розміри і конструкція яких не припускає або повністю виключає їх метання рукою, а вибух забезпечується при якій-небудь механічній дії на чутливий елемент детонатора, що знаходиться ззовні, або закладений в конструкції самого пристрою (за допомогою годинникового механізму, дистанційного електронного пристрою і т.д.). Крім того, до саморобних вибухових пристроїв типу міни можна віднести пристрої, вибух яких може бути здійснений вогняним, електричним або іншим способом після його розміщення в місці вибуху безпосередньо особою, що застосовує даний пристрій.

До основних чинників, що викликають зміну навколишнього оточення у вигляді механічних пошкоджень і руйнувань при вибуху, слід віднести бризантну, фугасну і осколкову дії. Кількісні характеристики цих чинників визначає вражаючу здатність і ефективність більшості боєприпасів основного призначення.

Бризантна (що дробить) і фугасна дії, що виявляються в нанесенні механічних пошкоджень і ушкодженні внутрішніх органів людини ударною хвилею, характерні для вибухових пристроїв, в яких як заряд використовуються детонуючі вибухові речовини типу тротилу, амоніту і так далі з великою швидкістю хімічної реакції (більше 1 км/с). Тому саморобні вибухові пристрої на основі детонуючих вибухових речовин будуть боєприпасами незалежно від властивостей оболонки.

Для вибуху пристроїв, що мають міцну оболонку з металу, скла, пластмаси і ін., характерна осколкова дія у вигляді проникаючих пошкоджень шкірного покриву і внутрішніх органів людини. У їх склад, як правило, входять готові вражаючі елементи. Подібні саморобні вибухові пристрої часто виготовляються на основі порохів і піротехнічних складів із засобами займання. Залежно від ступеня прояву осколкової вражаючої дії, такі пристрої можуть відноситися до боєприпасів. Оцінка можливості поразки людини, при вибуху конкретного пристрою, може проводитися на основі особистого досвіду експерта або шляхом введення кількісного критерію нанесення тілесних ушкоджень, небезпечних для здоров'я і життя людей. При цьому враховується можлива форма і розміри осколків, їх кінетична енергія, залежна від маси осколків і швидкості їх розльоту.

В процесі проведення вибухотехнічних експертних досліджень, через відсутність необхідних спеціальних приладів вимірювання швидкості осколків при вибуху саморобного вибухового пристрою, практично немає можливості використовувати як критерій оцінки ураження лю-

дини, чинники, пов'язані з питомою кінетичною енергією осколків. Тому пропонується оцінка вражаючої дії з глибини впровадження осколків в який-небудь матеріал, наприклад, в суху соснову дошку [2, с. 74]. Для визначення вражаючої здатності осколків саморобного пристрою рекомендується провести експериментальний вибух, при здійсненні якого потрібно враховувати фугасну дію на сухі соснові дошки. Оцінюючи вм'ятини і траси від потрапляння осколків в деревину, їх загальну кількість, роблять висновок про те, володіє або не володіє пристрій осколковою дією.

Потреба в оцінці осколкової вражаючої дії виникає при дослідженні вибухових пристроїв, що складаються з м'якої оболонки (наприклад, з паперу, поліетилену та ін.), заповненої порохом або піротехнічною сумішшю з готовими вражаючими елементами (каменями, цвяхами, дробом і ін.). У цих випадках, залежно від властивостей оболонки і спорядження, тверді елементи можуть кидатися з різною швидкістю, величина якої, а також форма осколків визначатимуть їх вражаючу здатність.

Таким чином, саморобні вибухові пристрої, що мають хоча б одну з вражаючих дій (фугасну або уламкову), можна віднести до категорії найбільш небезпечних, і їх слід вважати боєприпасами.

Виключенням з поняття "боєприпаси", використовуваного при визначенні кримінальної відповідальності відповідно до Кримінального кодексу України, складають тільки такі вибухові пристрої, дії яких характеризується їх мінімальною небезпекою для здоров'я і життя людей, тобто не приводять до тілесних ушкоджень. В той же час, вибухові пакети і освітлювальні засоби часто відносять до мінімально небезпечних засобів, які за певних умов використовуються в протиправних діях і можуть заподіювати важкі тілесні ушкодження. Тому, при вирішенні питання щодо приналежності вказаних засобів до боєприпасів, необхідно враховувати конструктивні особливості вибухового пристрою, спорядженого вибуховою речовиною типу "вибуховий пакет" ("вибухопакет") або "освітлювальний засіб".

Імітаційні і піротехнічні засоби в нормативних актах не відносяться до боєприпасів і вибухових речовин. Відповідно до стандартного визначення, імітаційними засобами можуть бути пристрої, призначені для імітації дії різних боєприпасів. Зменшення їх вражаючої дії досягається виготовленням оболонки з матеріалу незначної міцності типу картон, пластмаса і ін.

Спорядженням імітаційних засобів найчастіше служать піротехнічні суміші із засобами запалення, що мають незначну фугасну дію. Про-

те, останнім часом почали застосовувати імітаційні засоби, до складу компонентів спорядження яких входять бризантні вибухові речовини (тротил, гексоген, тетрил). Як джерело збудження детонації використовуються стандартні детонатори, найчастіше електродетонатори типу ЕДП.

Такими імітаційними засобами є патрони НИМ-85, НИМ-100, НИМ-120М і ін., що імітують постріли з артилерійської зброї і ін. Ці патрони використовуються для забезпечення учбово-бойових завдань в армійських підрозділах і повністю придатні для здійснення вибуху.

Саме тому при дослідженні саморобних вибухових пристроїв, які виготовлені на основі вказаних патронів і володіють великою вражаючою здатністю при вибуху за рахунок фугасної дії, їх слід відносити до боєприпасів навіть у разі відсутності високошвидкісних осколків.

Список використаної літератури

1. *Дильдин Ю.М.* Основы исследования самодельных взрывных устройств : Учебное пособие / Ю.М. Дильдин, В.В. Мартынов, А.Ю. Семенов, А.А. Шмырев. — М.: МВД СССР, 1991.
2. *Бейкер У.* Взрывные явления. Оценка и последствия: в 2 т. / У. Бейкер, П. Кокс, П. Уэстайн и др. — [пер. с англ.] / Под ред. Я.Б. Зельдовича, Б.Е. Гельфанда.. — М.: Мир, 1986. — Т. 1. — 319 с., ил.
3. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного суду України від 26 квітня 2002 року №3 // Вісник Верховного суду України. — К.: Верховний суд України, 2002. — № 4 (32).

О.Ю. Щукін, зав. відділу,
Е.І. Ліпська, ст. судовий експерт,
Д.А. Радкевич, ст. судовий експерт,
П.М. Грицишин, канд. техн. наук,
провідн. судовий експерт

Львівський НДІ судових експертиз

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ КОРОЗІЄЮ РЕЛЬЄФНИХ ЗНАКІВ НА ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБАХ

Запропонована вдосконалена схема криміналістичного дослідження пошкоджених корозією рельєфних ідентифікаційних знаків автомобілів із застосуванням неруйнівних та руйнівних методів дослідження на основі критеріїв оцінки ступеня корозійного ураження номерної ділянки.